

बारबर्दिया नगरपालिका क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको शोधपत्र
पाठ्यांश ५७७ को आंशिक आवश्यकता
पूरा गर्ने प्रयोजनका निम्ति
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
ज्योति रिजाल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
२०७९

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रकी छात्रा ज्योति रिजालले *बारबर्दिया नगरपालिका क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन* शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । उहाँको यो शोधपत्र सन्तोषजनक भएकाले यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७९/१०/१४

.....
डा. बालाकृष्ण अधिकारी
शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०७५/७६ की छात्रा ज्योति रिजालले स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको चौथो सत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको *बारबर्दिया नगरपालिका क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन* शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे .....
(विभागीय प्रमुख)
२. डा. बालाकृष्ण अधिकारी .....
(शोधनिर्देशक)
३. सह प्रा.डा. दुर्गाबहादुर घर्ती .....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७९/१०/१९

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत बारबर्दिया नगरपालिका क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु डा. बालाकृष्ण अधिकारीका निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यस शोधपत्रका लागि आफ्नो महत्त्वपूर्ण समय दिई आवश्यक सल्लाह, सुझाव र मार्गनिर्देशन गर्नुहुने मेरा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोधपत्र निर्माण गर्नुमा थप प्रेरणा र हौसला प्रदान गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे र आदरणीय गुरु प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलगायत अन्य गुरुहरूप्रति श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

मेरो जीवनको हरेक क्षेत्रमा सफलताको आशीर्वाद दिँदै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म ल्याइपुऱ्याउने मेरा आदरणीय माता ललिता रिजाल र पिता मान बहादुर रिजालप्रति आजीवन ऋणी छु । मेरो अध्ययन कार्यको हरेक क्षणमा आवश्यक सहयोग तथा प्रोत्साहन प्रदान गरी आजको अवस्थामा पुऱ्याउनुहुने मेरा काका, दाजीभाउजू र भाइबहिनीप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि मलाई लोककथाहरू श्रवण गराउनुहुने सम्पूर्ण सूचकहरूका साथै सरसल्लाह दिनुहुने समग्र बारबर्दिया नगरपालिका निवासीहरूप्रति कृतज्ञ छु । त्यसैगरी आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने केन्द्रीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरू एवम् विभागीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै, शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा अनेकौं व्यस्तताका बावजूद पनि आफ्नो अमूल्य समय दिई शोधलेखनलाई अघि बढाउन सधैं घच्च्याइरहनुहुने र छिटो, छरितो सुसाङ्ख्य टङ्कण गरिदिनुहुने कृष्णराज पुजारा प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण मित्रजनहरूप्रति आभारी छु ।

अन्तमा, यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०७५/०७६
त्रि. वि. दर्ता नं : ६-२-९०५-८-२०११
क्रमाङ्क : १०
मिति : २०७९/१०/१०

.....
शोधकर्ता
ज्योति रिजाल

विषयसूची

	पृष्ठ नं.
पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	१-६
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य	४
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.७ शोधविधि	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : बारबर्दिया नगरपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय	७-१४
२.१ विषय परिचय	७
२.२ बर्दिया जिल्लाको सङ्क्षिप्त परिचय	७
२.३ बारबर्दिया नगरपालिकाको परिचय	८
२.३.१ बारबर्दिया नगरपालिकाको भौगोलिक परिचय	९
२.३.२ बारबर्दिया नगरपालिकाको प्राकृतिक पर्यावरण	९
२.३.३ बारबर्दिया नगरपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन	१०
२.३.४ बारबर्दिया नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति	१०
२.३.५ बारबर्दिया नगरपालिकाको धार्मिक एवम् पर्यटकीय स्थलहरू	११
२.३.६ बारबर्दिया नगरपालिकाको आर्थिक स्थिति	११
२.३.७ बारबर्दिया नगरपालिकाको सञ्चार तथा यातायात	११
२.३.८ बारबर्दिया नगरपालिकाको सांस्कृतिक अवस्था	१३
२.४ निष्कर्ष	१४
तेस्रो परिच्छेद : बारबर्दिया नगरपालिकामा प्रचलित लोककथाहरूको वर्गीकरण	१५-२८
३.१ विषय परिचय	१५
३.२ लोककथाको वर्गीकरणका आधारहरू	१५
३.३ बारबर्दिया नगरपालिका क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाहरूको वर्गीकरण	१७

३.३.१ सांस्कृतिक ऐतिहासिक लोककथाहरूको	१७
३.३.२ अर्ती उपदेशका लोककथाहरू	१८
३.३.३ पशुपक्षीका लोकथा	२२
३.३.४ मानव विशेष स्वभाव र प्रवृत्तिका लोककथाहरू	२३
३.३.५ दैवी लोककथा	२४
३.३.६ फलफूलका लोककथा	२६
३.३.७ धार्मिक लोककथा	२७
३.४ निष्कर्ष	२८
चौथो परिच्छेद : बारबर्दिया नगरपालिकामा प्रचलित लोककथाको विधातात्त्विक विश्लेषण	२९-७२
४.१ विषय परिचय	२९
४.२ लोककथा विश्लेषणका आधारहरू	२९
४.२.१ कथानक	२९
४.२.२ अभिप्राय	३०
४.२.३ पात्र वा चरित्र	३०
४.२.४ परिवेश	३०
४.२.५ उद्देश्य	३०
४.२.६ भाषाशैली	३१
४.३ सांस्कृतिक ऐतिहासिक लोककथाहरूको विश्लेषण	३१
४.४ अर्ती उपदेशका लोककथाको विश्लेषण	३४
४.४.१ <i>दाइमारा</i> लोककथाको विश्लेषण	३४
४.४.२ <i>बुद्धि ठुलो</i> लोककथाको विश्लेषण	३७
४.४.३ <i>चारवटा बुद्धि</i> लोककथाको विश्लेषण	४०
४.४.४ <i>भाग्य रेखा</i> लोककथाको विश्लेषण	४३
४.४.५ <i>टुहुरी</i> लोककथाको विश्लेषण	४६
४.४.६ <i>भगडाको निहुँ</i> लोककथाको विश्लेषण	४९
४.५ पशुपक्षीका लोककथाको विश्लेषण	५२
४.६ मानवका विशेष स्वभाव र प्रवृत्तिका लोककथाको विश्लेषण	५५

४.६.१ आफ्नै कर्म खान्छु लोककथाको विश्लेषण	५५
४.६.२ हली लोककथाको विश्लेषण	५७
४.७ दैवी लोककथाको विश्लेषण	६०
४.८ फलफुलका लोककथाको विश्लेषण	६३
४.८.१ फर्सी लोककथाको विश्लेषण	६३
४.८.२ सरसिउको कोसो लोककथाको विश्लेषण	६६
४.९ धार्मिक लोककथाको विश्लेषण	६९
४.१० निष्कर्ष	७२
पाँचौँ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष	७३-७५
५.१ विषय परिचय	७३
५.२ परिच्छेदगत सारांश	७३
५.३ समष्टि निष्कर्ष	७५
५.४ भावी शोधकार्यको लागि सम्भाव्य शोधशीर्षक	७५
परिशिष्ट	
बारबर्दिया नगरपालिकामा प्रचलित लोककथाहरू	७६-९५
बारबर्दिया नगरपालिकाको नक्सा	९६
सन्दर्भ सामग्री सूची	९७-९८